

ПОШИРЕННЯ БОРСУКА В УГІДДЯХ СКАЛАТСЬКОГО ЛІСНИЦТВА ДЕРЖАВНОГО ПІДПРИЄМСТВА "ТЕРНОПІЛЬСЬКЕ ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО"

Проаналізовано біотопічне поширення поселень *Meles meles* в угіддях Скалатського лісництва. У лісостанах лісництва найбільше нір виявлено в умовах вологої грабової діброви, віком від 61 до 80 років, повнотою 0,7.

Ключові слова: нора, лісостан, повнота.

Борсук лісовий (*Meles meles* L.) – унікальний вид ссавців Палеарктики, єдиний представник роду у фауні України. Його ареал охоплює Європу та Азію (крім півострова Індокитай) [1]. Трапляється у всіх природних зонах (найбільше у лісостеповій). Місця його перебування – лісові ділянки з пересіченим рельєфом [4].

Наукові дослідження борсука лісового розпочалися з описового етапу. У публікаціях XIX-XX ст. головну увагу приділяють систематиці та зовнішньо морфологічній діагностиці борсука [3]. У більшості публікацій початку XXI ст. висвітлено загальні аспекти біології борсука, але дуже мало робіт стосуються особливостей норіння борсука, його біоценотичної ролі, без цих знань неможливі охорона та раціональне використання популяції виду [2, 6, 8, 9]. Борсук відіграє важливу роль у лісовому господарстві та є перспективним видом в мисливському господарстві. Тому вивчення стаціонарного поширення, особливостей життєдіяльності виду в умовах Подільського лісомисливського району має істотне значення для комплексного ведення лісового та мисливського господарств. Лісотипологічний аналіз поширення борсука в лісових умовах дає можливість підвищити ефективність заходів, спрямованих на відтворення, охорону та раціональне використання популяції виду.

Мета і методика роботи. Метою роботи було вивчення умов існування та поширення борсука в угіддях Скалатського лісництва ДП "Тернопільське лісове господарство". Скалатське лісництво, загальною площею 2141 га, знаходиться у південно-західній частині на території Підволочиського і Збаразького адміністративних районів (Тернопільська обл.).

Для встановлення місцезнаходження нір борсука, використано усний анкетно-опитовий метод обліку. Цей метод переважно застосовується для визначення поширення та чисельності багатьох мисливських звірів шляхом опитування єгерів, лісової охорони та місцевих жителів (у нашому випадку з навколишніх сіл Старий Скалат, Полупанівка). Для пошуку нір ми також користувалися картографічними матеріалами, взятими з мисливського впорядкування. Обліковані нори легко ідентифікувалися: господаря нори часто можна визначити за певними ознаками, зокрема за формою і розмірами вхідного отвору, характером викидів землі з нього, кількістю віднорків, наявністю екскрементів та залишків їжі біля нори тощо [7].

Важливою ознакою для визначення належності нори до того чи іншого виду тварин є кількість свіжовичищених віднорків. Нори лисиці найчастіше мають 2-3 віднорки, а борсука – більше трьох (за рідким виключенням 5-

6 і більше). У тому випадку, коли лисиця займає стару нору борсука, вона використовує лише 2-3 віднорки, а останні залишає нерозчищеними [7].

Рис. 1. Виводкова нора у Скалатському лісництві (квартал 28, виділ 3)

Результати досліджень. Дослідження життєдіяльності борсука проводили протягом 2006-2010 рр. в урочищі Грабина (площа 210 га). У насадженнях урочища обліковано вісім нір борсука. Таксаційну характеристику лісостанів, у яких знаходяться нори борсука наведено в табл.

Табл. Таксаційна характеристика лісостанів Скалатського лісництва ДП "Тернопільське ЛГ", у яких знаходяться нори борсука

№ нори	Квартал	Виділ	Склад насадження	ТЛУ	Вік	Повнота
1	26	3	4Дз2Ял4Гз+Яв+Брс+Чш	D ₃	63	0,7
2	26	3	4Дз2Ял4Гз+Яв+Брс+Чш	D ₃	63	0,7
3	26	3	4Дз2Ял4Гз+Яв+Брс+Чш	D ₃	63	0,7
4	26	4	4Дз2Ял4Гз+Яв+Брс+Чш	D ₃	64	0,7
5	26	5	5Дз1Ял2Яз1Кл1Брс	D ₃	43	0,7
6	28	1	4Дз1Яз4Гз1Кл	D ₂	65	0,5
7	28	2	6Дз1Мд1Яз2Гз	D ₂	50	0,6
8	28	7	4Дз4Яз1Яв1Брс+Чш	D ₂	46	0,9

Із восьми нір жилими виявилися п'ять, нежилих – три. Серед жилих – 2 нори, що розміщені у кварталі 28 виділі 7 і кварталі 26 виділі 3, можна віднести до виводкових, які використовуються протягом року, а інші нори – тимчасові, які використовуються в літній період. Загалом в урочищі існує дві сім'ї борсука. Щільність нір борсука становить 4 на 100 га, або одна жила нора на 100 га. Найбільше (чотири) нір зафіксовано із 3-4 віднорками, інколи трапляються з 1-2 віднорками.

Борсук – моногамна тварина. Народжуються борсученята в останній декаді лютого або найчастіше на початку березня у гніздовій камері. У приплоді від 2 до 5, іноді до 6 сліпих, немічних малят [4]. За дослідженнями проф. К.А. Татарінова [5], в умовах Подільського лісомисливського району самки

народжують 3-4 малят. Народження трьох борсученят реєструвала лісова охорона природного заповідника "Медобори", який розташований в межах Подільського району. Ми у приплоді самки весною 2010 р. зареєстрували 4 борсученят. З врахуванням двох виводкових нір чисельність поголів'я виду в угоддях урочища становила приблизно 10-12 особин.

За комплексним лісгосподарським районуванням територія дослідження належить до північно-західного Подільського лісгосподарського району. Середня лісистість району – 13,1 %. Зональною рослинністю в лісництві є широколистяні дубово-грабові ліси. Найпоширенішими типами лісу є свіжа грабова діброва (D₂ГД) і волога грабова діброва (D₃ГД). В урочищі Грабина переважаючим типом лісу є свіжа грабова діброва, яка займає понад 86 % загальної площі. На частку вологої грабової діброви припадає 4,8 %. Саме у лісостанах, які проростають у D₂, D₃, виявлено нори борсука (рис. 2).

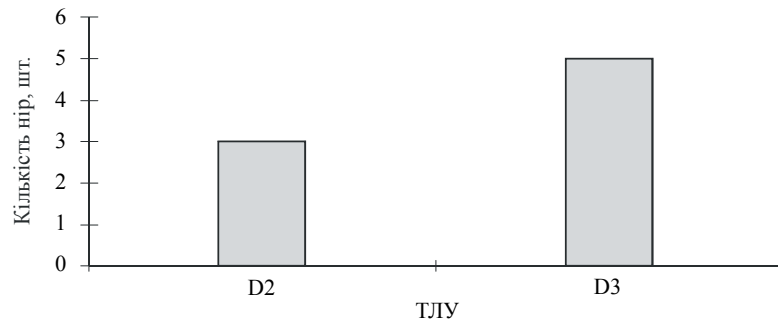

Рис. 2. Розподіл нір *Meles meles* в насадженнях різних типів лісорослинних умов Скалатського лісництва

Як видно з рис. 2, понад 60 % нір знаходиться у насадженнях, які проростають у D₃, близько 40 % нір розташовані у D₂. У складі лісостнів, у яких розташовані нори, переважають дуб (*Quercus robur* L.), граб звичайний (*Carpinus betulus* L.), ялина європейська (*Picea abies* (L.)), а супутніми породами є клен (*Acer pseudoplatanus* L.), черешня (*Prunus avium* L.), модрина європейська (*Larix decidua*). Трав'яний покрив становлять: зеленчук жовтий (*Galeobdolon luteum* (L.)), веснівка дволиста (*Maianthemum bifolium* (L.)), квасениця звичайна (*Oxalis acetosella* L.), безщитник жіночий (*Athyrium filix-femina* (L.)).

В урочищі Грабина найпоширенішими є насадження віком 61-80 років, що становлять понад 60 % від загальної площі лісостанів. Тут зосереджена основна кількість нір борсука (рис. 3).

Понад 60 % нір знаходиться у насадженнях віком від 61 до 80 років, решта у лісостанах віком від 41 до 60 років. В урочищі Грабина протягом 1998-2001 рр. більшість нір зареєстровано у лісостанах віком від 30 до 50 років [9]. В урочищі найпоширеніші лісостани з повнотою 0,7; вони займають понад 52,3 % лісопокритої площі. Лісостанів повнотою від 0,5 – 8,6 %; 0,6 – 27,2 %; 0,9 – 4,8 %. У насадженнях із повнотою 0,7 знаходиться понад 60 % нір (рис. 4).

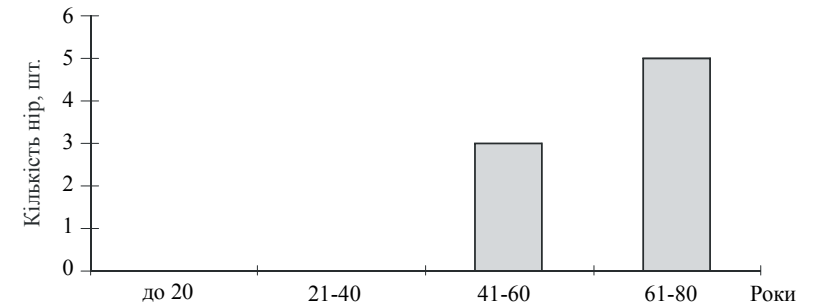

Рис. 3. Розподіл нір *Meles meles* в насадженнях різного віку в угоддях Скалатського лісництва

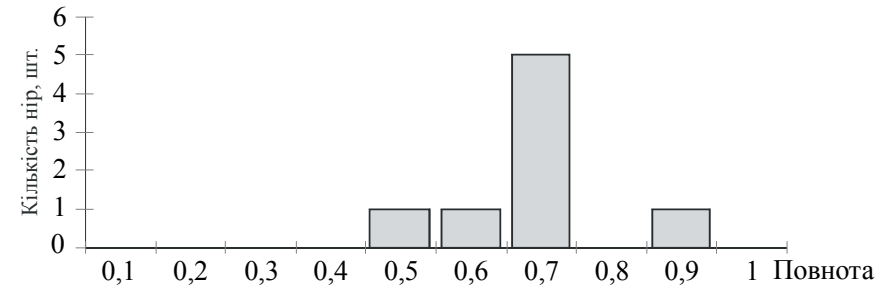

Рис. 4. Розподіл нір *Meles meles* в насадженнях різної повноти в угоддях Скалатського лісництва

По одній норі зареєстровано в лісостанах із повнотою 0,5; 0,6 і 0,9. Відсутні нори в лісостанах із повнотою 0,8, а також із повнотою 0,1-0,4. Найбільшу чисельність нір борсука зареєстровано у лісостанах повнотою 0,7 у період попередніх досліджень протягом 1998-2001 рр. Наші дослідження у заповіднику "Медобори", угоддя якого межують з угоддями Скалатського лісництва, підтвердили переважання нір у лісостанах із повнотою 0,7 [8]. Однак у лісостанах заповідника більшість нір зареєстровано в умовах свіжої діброви віком 20-40 років.

Висновки. За проведеними протягом 2006-2010 рр. дослідженнями з поширення борсука у лісостанах Скалатського лісництва встановлено, що в умовах Поділля найчастіше нори трапляються в умовах вологої діброви в лісостанах віком 61-80 років повнотою 0,7. В умовах Скалатського лісництва борсук є звичайним видом, лісові масиви характеризуються задовільними умовами існування. Поголів'я виду в урочищі Грабина (площа 210 га) становить 10-12 особин.

Література

1. Абеленцев В.І. Фауна України / В.І. Абеленцев. – Т. 1. Ссавці. – Вип. 3. Куницеви. – К.: Вид-во "Наук. думка", 1968. – 280 с.
2. Глинська Р.М. До питання поширення борсука Борсук (*Meles meles* L.) у заповіднику "Медобори" / Р.М. Глинська // Лісове господарство, лісова, паперова і деревообробна промисловість: міжвідомч. наук.-техн. зб. – Львів: Вид-во НЛТУ України. – 2006. – Вип. 31. – С. 271-274.

3. Дикий І.В. Борсук лісовий (*Meles meles* L.): аналітичний огляд публікацій / І.В. Дикий, І.В. Делеган, І.І. Делеган // Науковий вісник УкрДЛТУ : зб. наук.-техн. праць. – Львів : Вид-во УкрДЛТУ. – 2002. – Вип. 12.3. – С. 30-45.

4. Корнєєв О.П. Борсук. Екологія та використання в мисливському господарстві / О.П. Корнєєв. – К. : Вид-во "Урожай", 1967. – 79 с.

5. Татаринов К.А. Звірі західних областей України / К.А. Татаринов. – К. : Вид-во АН УРСР, 1956. – 188 с.

6. Хоєцький П.Б. Борсук в умовах півдня Закарпаття / П.Б. Хоєцький // Вісник Львівського університету. – Сер.: Біологічна. – Львів : Вид-во ЛНУ ім. Івана Франка. – 2006. – Вип. 41. – С. 77-82.

7. Хоєцький П.Б. Облік норних звірів і деяких інших екологічних груп ссавців / П.Б. Хоєцький // Природа Розточчя : зб. наук.-техн. праць заповідника "Розточчя". – Івано-Франкове, 1999. – Вип. 1. – С. 139-140.

8. Хоєцький П.Б. Стаціональне поширення борсука в умовах Вікнянського лісництва природного заповідника "Медобори" / П.Б. Хоєцький // Стан і біорізноманіття екосистем Шацького національного природного парку : матер. наук. конф. – Львів : Вид-во "Сполом", 2008. – С. 126-129.

9. Хоєцький П.Б. Стаціональне розташування поселень норних звірів в угіддях Букачівського та Скалатського лісництв / П.Б. Хоєцький // Науковий вісник УкрДЛТУ : зб. наук.-техн. праць. – Львів : Вид-во УкрДЛТУ. – 2001. – Вип. 11.1. – С. 43-44.

Хоєцький П.Б., Паренюк А.П. Распространение борсука в угодьях Скалатского лесничества Государственного предприятия "Тернопольское лесное хозяйство"

Проаналізовано біотопічне розповсюдження поселень *Meles meles* в угоддях Скалатського лісництва. В древостоях лісництва більшість нор обнаружено в условиях влажной грабовой дубравы в возрасте от 61 до 80 лет, полнотой 0,7.

Ключевые слова: нора, древостой, полнота.

Khoyetskyi P.B., Pareniuk A.P. Meles meles expansion on the grounds of Skalat forestry of The Ternopil' forest sector state enterprise

The *Meles meles* biotopic expansion settlements on the Skalat forestry grounds are analyzed. The most holes are revealed under the humid hornbeam grove conditions in the forestry, at the age of 61-80 years old, and with the completeness of 0.7.

Keywords: hole, forest, completeness.

УДК 630*[001.7+903+94]

Здобувач М.Х. Шершун¹, канд. екон. наук

РЕСУРСНО-ВИРОБНИЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛІСОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ: ЕКОНОМІЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ОБСЯГІВ ЛІСОЗАГОТІВЕЛЬ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЛІСОПРОДУКЦІЇ

Проведено аналіз ресурсно-виробничого потенціалу лісогосподарських підприємств України. Розглянуто динаміку заготівлі та реалізації деревини підприємствами лісової галузі протягом останніх років. Зазначено загальні тенденції до зростання обсягів заготівлі деревини та її реалізації. Поряд із цим, відбувається зниження реалізації деревини на внутрішньому ринку, що пов'язано із зниженням темпів виробництва та спадом у деревообробній галузі.

Ключові слова: ресурсно-виробничий потенціал, економічне оцінювання, лісозаготівля, лісопродукція.

Серед найважливіших факторів, які визначають становлення ресурсно-виробничого потенціалу лісової галузі, є ефективність використання лісосічного фонду та перспективи щодо його збільшення. Збільшення обсягів використання лісових ресурсів можливе лише за умови забезпечення збалансованого розвитку лісової галузі, дотримання принципів раціонального та невиснажливого користування. Збільшення обсягів лісокористування можливе за умов розширеного відтворення лісових ресурсів, підвищення продуктивності та якісного складу лісів.

Варто зазначити, що запаси лісосировинних ресурсів є нерівномірними на території України. Це актуалізує регіональний підхід під час розроблення концептуальних основ підвищення використання лісових ресурсів. Такий підхід недостатньо використовувався в умовах централізованого управління лісовими ресурсами. В умовах ринкової економіки регіональна політика ведення лісового господарства, використання лісових ресурсів набуває принципового значення, потребує нових підходів у вирішенні проблем раціонального лісокористування. Важливе значення у характеристиці використання лісових ресурсів мають: обсяги заготівлі деревини, інформація про реалізацію деревини на внутрішньому ринку та поставленої на експорт, обсяги перероблення деревини та використання для власних потреб.

У 2008 р. обласними управліннями лісового та мисливського господарства заготовлено 12391 тис. м³ деревини. Заготівля деревини становила 103,7 % відносно наявних лісосировинних ресурсів. З огляду на те, що обсяги заготівлі деревини від рубок головного користування становили 95,5 %, потрібно стверджувати, що надпланове використання деревини відбулося внаслідок проведення рубок догляду. Із загального обсягу заготовленої деревини реалізовано у круглому вигляді 11058 тис. м³ що у вартісному еквіваленті становило 2349069 тис. грн (сума без ПДВ). Реалізовано деревини на внутрішній ринок – 8704,5 тис. м³ що становило 1640043 тис. грн. Загальний обсяг експорту деревини у круглому вигляді становив 2353,6 тис. м³ (709025 тис. грн). Реалізація круглої деревини у 2008 р. становила 89,2 %. На переробку було поставлено 1314,6 тис. м³ (10,6 %). Загальний обсяг використаної деревини на власні потреби становив 247,5 тис. м³ (2,0 %). Якщо на початок 2008 року залишки деревини становили 1482,7 тис. м³, то наприкінці року – 1257,1 тис. м³.

Обсяги заготівлі деревини від рубок головного користування для багатьох підприємств становили половину, а то й менше загальних обсягів заготівлі. Низька частка деревини, заготовленої від рубок головного користування, свідчить про на значні обсяги рубок догляду, санітарних та інших рубань. Зростання обсягів заготівлі від таких рубок є негативною тенденцією, яка зумовлена незадовільним розподілом лісових насаджень за групами віку та переважанням молодників і середньовікових насаджень, а також збільшення обсягів санітарних рубок унаслідок погіршення стану насаджень.

Реалізація круглої деревини на внутрішньому ринку становила понад 60 % для більшості управлінь лісового господарства, а у середньому – 70-80 %. Варто зазначити надзвичайно високий відсоток реалізації деревини у круглому вигляді підприємствами, які мають високий експортний потенціал

¹ Інститут агроєкології і природокористування; народний депутат України